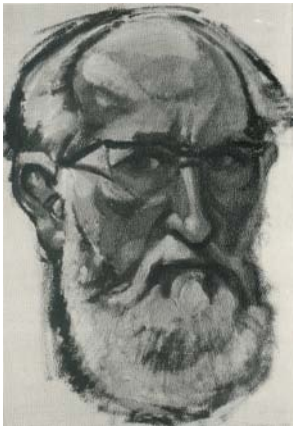

Jan Willemen, Kunstenaar, leraar, Dongenaar.

Als ik zijn naam noem, dan krijg ik dikwijls een reactie in de trant van: “Oh ja, de tekenleraar”. Eerlijk gezegd behoorde ik ook tot de categorie dorpsgenoten bij wie de naam Jan Willemen niet onmiddellijk persoonlijke interesse oproep. Tot ik zijn levensgeschiedenis aangereikt kreeg; door Lea met hem uit Antwerpen als zijn bruid meegekomen naar Dongen in 1949.

Daar ontvouwde zich aan mij het met kunst gevuld en zelfs overladen leven van een wonderlijke man. Geboren in 1912, leek het er niet op dat hij jaren later een veel besproken, maar nog meer gevraagde glazenier zou zijn. Glazenier: “vitrearius”, zoals door hem ondertekend.

Zijn weg als kunstschilder lag wel heel vaag in het verschiet tijdens zijn jongensjaren, toen hij reclameplaatjes maakte voor de plaatselijke winkeliers. Nog wonderbaarlijker is zijn ontwikkeling tot meester in het ontwerpen en construeren van glas in lood, een ambacht dat al vanaf de vroege middeleeuwen in hoog aanzien staat in veel Europese landen. Op mijn bureau ligt een kopie van zijn zelfportret. Vanuit de achtergrondschaduw komt een vorsende blik ondersteund door een flinke neus en een strakke mond verzonken in het struweel van een forse baard. Ik voel mij in de gaten gehouden.

Ondanks aarzelingen, ik ben toch een “vreemde” in dit dorp, wil ik het verhaal over Jan Willemen vertellen. Waarom? Omdat hij als sporen van zijn bestaan zoveel kunstwerken hier en in de wijde omtrek heeft achtergelaten; voor iedereen te bezichtigen zonder toegangskaartjes, soms met alleen maar toestemming om een kijkje te nemen.

Als geboren Dongenaar zou hij zijn brood gaan verdienen in de schoenindustrie als verdienstelijk ontwerper van kinder- en damesschoenen. Maar hij dreigde slachtoffer te worden van de volksziekte in het begin van de vorige eeuw: TBC; zijn loopbaan werd onderbroken door verpleging.

Breuk en verandering

Later beschrijft hij zich zelf als een “late roeping” in het kunstenaarschap, maar de geschiedenis leert ons dat hij talenten had die ongehinderd in de groei gingen tijdens zijn ziekte. Het duurde tot zijn 30e jaar voordat zij die nodige vorming kregen.

In het sanatorium Berg en Bosch bleek hij niet alleen een opvallend talent als tekenaar te ontwikkelen; volgens één van zijn boezemvrienden die nu nog leeft, was hij een gretig lezer.

Die periode heeft naar mijn mening diepe sporen getrokken in zijn persoonlijke ontwikkeling en denkbeelden. Om deze bewering te ondersteunen ga ik terug in de geschiedenis.

Jan was een jochie toen tijdens de eerste wereldoorlog bijna een eeuw (1914-1918) geleden België werd gedwongen het eigen grondgebied te verdedigen. Die oorlog verspreidde vernietiging bij de Vlaamse burenen en duizenden vluchtelingen werden over de grens Brabant binnen gejaagd. Er was al een natuurlijke band tussen Vlamingen en Brabanders; deze catastrofe werkte verstevigend.

Jan Willemen zoals de meeste Dongenaren hem niet kennen: zonder baard.

Vlaanderen en Brabant

Vanaf het begin van de stichting van de Staat België, tot voor de eerste wereldoorlog, was de politieke en sociale overheersing van Wallonië over Vlaanderen vanzelfsprekend; de Vlamingen werden niet gezien als gelijkwaardig deel van de bevolking. De oorlogsoffers (denk aan de gevechten en tienduizenden slachtoffers aan het IJzerfront) hadden echter het zelfbewustzijn van de Vlamingen wakker geschud en aangevoerd door culturele kopstukken, begonnen zij een strijd om erkenning. Het gebruik van de Nederlandse taal werd als eerste middel ingezet onder de leuze: “De taal is gansch een volk”.

Schrijvers van allerlei kleur en klasse dienden zich aan het front van deze strijd aan: romanciers, dichters, essayisten (zoals: het tijdschrift: “Van Nu en straks” en de werken van August Vermeylen, Stijn Streuvels, Karel van de Woestijne, Guido Gezelle, Herman Teirlinck, Felix Timmermans e.a.)

Dit overvloedig aanbod aan literatuur vond gemakkelijk ingang in de zuidelijke provincies van Nederland, dus ook in Brabant. Afgezien van de kwaliteit en de toegankelijkheid van de literatuur was de sfeer van de beschreven omgeving en levenshouding (Rooms-katholiek) vertrouwd en aantrekkelijk, aanbevolen door de geestelijkheid.

Een andere oorzaak van deze voorkeur was het gevoel bij Nederlandse zuiderlingen dat zij een beetje als minderwaardig werden beschouwd door bewoners van Nederland boven de rivieren.

Er bestond inderdaad een neiging tot discriminatie van Rooms-katholieken in de ontwikkeling van het openbaar bestuur en politiek die sterk beïnvloed was door gereformeerde stromingen uit de Hollandse provinciën.

In het verdrag van de Unie van Utrecht (1579: stichting van de Republiek der Verenigde Provinciën) was bepaald dat de gereformeerde godsdienst de enig toegestane godsdienst in Holland en Zeeland was. In de overige provincies zou het belijden van andere godsdiensten niet vervolgd worden.

Vanaf het midden van de 19^e eeuw ontstond een beweging uit Rooms-katholieke kringen om bij het eigen volksdeel in Nederland zelfbewustheid te ontwikkelen. (Vanuit Rome werd Nederland nog als missiegebied gezien)

Al met al vonden in Zuid-Nederland de Vlaamse uitingen aansluiting bij auteurs als Van Duinkerken, Antoon Coolen, Herman de Man, Engelman e.a. (Jan Naaijkens in Brabant)

De werken van Hendrik Conscience over de moed en de strijd lust van de Vlamingen tegen onderdrukkers waren niet opdrogende bronnen van romantische ideeën over culturele, politieke en sociale groei van het Vlaamse volksdeel.

De glorie van de middeleeuwen lag bij de Vlaamse burgers nog steeds als bouwsteen in de opvoeding, of als een bron van inspiratie gedurende de naoorlogse tijd van wederopbouw. En nu nog zijn de Vlaamse regionale feestdagen gekenmerkt door nostalgische en gildeachtige festiviteiten.

Een echo van die geest is te horen in de leuze: “Eed’le Brabant weere-die!”

Naar mijn vermoeden is in de gedwongen rusttijd in het sanatorium de leeslust van Jan Willemen, gevoed vanuit die sfeer, bepalend geweest voor zijn persoonlijke ontwikkeling.

Onmisbare ingrediënten in elke boek of tijdschrift waren gekenmerkt door het katholicisme uit die tijd, t.w.: vroomheid, vaste leer in het geloof en daaraan verbonden leefregels, bevestigd door sacramenten, offerbereidheid, triomfalisme en pracht in vieringen. Dat alles gegrond op respect voor de hiërarchie van de geestelijkheid.

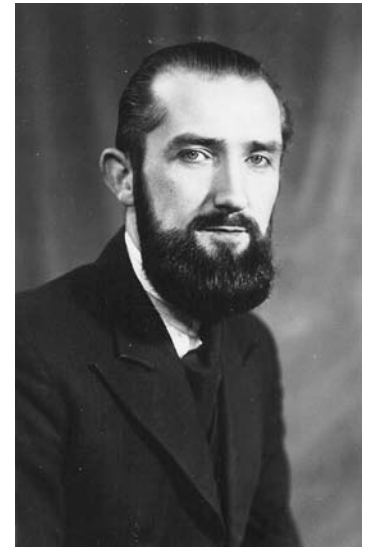
Als ik af ga op beschrijvingen van mensen die hem gekend hebben, zijn deze beschreven karakteristieken van invloed geweest op zijn doen en laten. Tegelijkertijd moet Jan als jongetje al iets eigenzinnigs gehad hebben; een vroegere speelkameraad vertelde mij dat hij zijn haar lang liet groeien in afwijking met de heersende gewoonte om het kwartje voor de kapper te besteden aan een grondige snoeipartij op het hoofd. (Later in het ziekenhuis werd Jan soms aangezien als pastoor; de vroeg gekweekte baard zal aan de vorming van dat beeld wel geholpen hebben.)

Op weg en onderweg

Na zijn terugkomst uit het sanatorium in 1940 was er weinig zicht op de toekomst zoals die zich later ontvouwd heeft. Hij kwam als kostverdiener terug in de familie in het leervak terecht, als ontwerper. Echter overdag, in 1942, ging hij studeren op de Tilburgse Leergangen, tekenen en schilderen bij Jan van Delft. Een bevriende drukker uit Rijen liet hem trouwkaarten, doop- en rouwprentjes tekenen; dat was werk voor de avonduren.

Zoals hij zelf de situatie heeft beschreven tijdens een interview: “Mijn vader was leerlooier en een bange mens. Maar hij is 93 geworden en hij heeft nog mogen meemaken dat bij mij alles terechtgekomen is na de risico’s die ik gelopen heb in de kunst”

(Ter verduidelijking: Willemen senior, als zelfstandig leerlooier, was slachtoffer van de déconfiture van de plaatselijke bank en als gevolg daarvan, bankroet gegaan. Bovendien was Nederland in 1940 net onder de voet gelopen door de Duitsers. De zwakke gezondheid van zijn zoon Jan baarde hem ook zorgen).

Jan Willemen 1947

Karakteristiek voor zijn optimisme en doorzettingsvermogen vervolgt zoon Jan Willemen zijn relaas: “Toen begon ik te verdienen. Ik had een stukske MULO gehad, maar moest er toen af om te “gaan verdienen”. In de wereld van de kunst had ik geen enkele relatie. Maar ik begon te “springen”. Gelukkig heb ik nadien vaak raak gesprongen”.

Kennelijk stak hij, al “springend”, zijn licht niet onder de korenmaat, want hij leerde, al studerend in Tilburg, de schilders Gerrit de Morèe en Dio Roovers in Breda kennen. Van De Morèe kreeg hij een dag per week gratis tekenles en zo iets was in die tijd uitzonderlijk.

Goede raad kreeg hij nog van meerdere kanten, o.a. van Pater van der Mey, beeldhouwende Benedictijn uit Oosterhout.

Naaktstudies, Antwerpen, 1949

Aangemoedigd door zijn leraren en voortgestuwd door werklust ondernam hij in 1946 de tocht naar Antwerpen om zich een plaats te veroveren op het Koninklijk Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten. Hij was al 34 jaar toen hij slaagde voor het toelatingsexamen. (In onze tijd zijn op die leeftijd al heel wat talenten ondergegaan in snelle verkwisting of uitbuiting)

Het lijkt erop dat Jan een “priegelaar” was. Al tijdens zijn “Tilburgse periode” liet Jan van Delft hem door Gerrit de Moreè onderwijzen die “handiger en vlugger” werkte. Op de academie in Antwerpen werd hem snel aangeraden om grote naakten te gaan tekenen om, zoals hij zelf zei: “Geen neusvleugeltjes en binnenkanten van oren” te blijven tekenen. Voor dit advies is hij altijd erkentelijk geweest.

Aanvankelijk bekwaamde hij zich in houtskool tekeningen, etsen en graveren. Toen hij op ‘n dag een ontwerp voor een glas-in-lood raam indiende, adviseerde de directeur hem op basis van de kwaliteit van het werk over te stappen naar de Glazeniersklas. Deze stond onder leiding van Prof. Huët, die van grote betekenis is geweest voor zijn latere ontwikkeling. Deze docent had een compleet glasatelier tot zijn beschikking, waardoor de student het gehele proces van ontwerp tot vervaardiging kon volgen.

Portret van Martin Hovenaars in 1981

Al met al was Jan 35 jaar toen hij in het vak stapte. En het bleek ook echt een ambacht te zijn dat je als kunstenaar moet beheersen als je hoge eisen stelt aan eigen werk. Zo zag Jan Willemen dat duidelijk in alles wat hij gemaakt heeft.

Dat inzicht ontwikkelde zich vanzelf bij hem, want hij moest op de een of andere manier zelf aan de kost komen tijdens zijn verblijf in Antwerpen. Daarvoor kreeg hij de gelegenheid aangeboden door zijn leermeester, die, zoals andere glazeniers, een deel van het ambachtelijke handwerk van de kunst uitbesteedde aan handwerklieden. Jan kon op die manier aan het werk bij prof Huet als “handlanger”.

Wat zijn de ambachtelijke aspecten van het glazenierschap afgezien van het ontwerpen?

- Het z.g. Carton maken: een werktekening op ware grootte;
- Glasmallen knippen, delen van het werk in de gewenste omvang en vorm;
- Glassnijden, volgens de geknipte glasmallen;
- Glasschilderen op lichtbak;
- Glasbranden in de oven;
- Glas in lood zetten;
- De naden met kit waterdicht maken;
- Raam plaatsen in de bestemde plaats in de muur.

Als men deze inventaris eens rustig doorneemt dan wordt niet alleen de omvang van een werkstuk indrukwekkend. Laat bij elk onderdeel maar eens het voorstellingsvermogen zijn gang gaan om de precisie en het geduld in te schatten die nodig zijn voor één geslaagd raam, dan groeit het respect voor de kunstenaar verder in intensiteit.

Jan is zijn leermeesters dankbaar geweest voor hun aanwijzingen, waardoor hij de grote lijnen in het ontwerpen van ramen kon vastleggen. Niettemin is zijn neiging tot “priegelen” niet teloor gegaan met het werk dat hij in die tijd op het instituut deed.

In zijn verdere ontwikkeling als kunstenaar heeft Jan nooit een onderdeel van het vervaardigen van gebrandschilderde ramen uit handen gegeven. Hij wilde geen fase in het scheppingsproces missen, alles in eigen hand houden.

Zelf heeft hij later in een interview het volgende gezegd:

“De oude glazeniers van mijn tijd zagen het lood als een noodzakelijk kwaad en zo zagen ze het in de zestiende eeuw ook. Maar lood en glas hebben met elkaar te maken. Het lood

maakt de tekening op een manier waarop als bijvoorbeeld Mondriaan componeerde. Ja, mijn loodlijnen zijn veel strakker dan mijn schilderijen. De wereld van glas is een strakke wereld. Lijnen van het glas kun je zien als je een steen door een ruit gooit of het glas kapot laat vallen; dan zie je een strak lijnenspel. De kunst is een raam te verdelen in een evenwichtige compositie van vlakken.”

Toch heeft hij het beoefenen van de schilderkunst nooit opzij gelegd. Hij had dat nodig omdat hij, zoals hij zei “Dan minder strak in het pak zat”.

(Later schilderde hij veelal op zaterdagen)

Uit de dierenriem; Leeuw

Uit de dierenriem; Maagd

Tekenen kwam hem ook nog goed van pas. In het verdienen van de kost werkte hij ook als illustrator van het tijdschrift "Edele Brabant". Erg commercieel was hij niet, volgens de toenmalige hoofdredacteur Jan Naaijens: "Voor een tekening van een pagina vroeg hij een schijntje".

Zijn eigen weg

In Juli 1948 werd zijn studie als glazenier bij "Het Nationaal Instituut en Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, gesticht in 1633" bekroond met de volgende beoordeling:

"Betrokkene volgde regelmatig en met schitterend resultaat deze klas. De jury belast met het beoordelen van het examen, kende hem een eervolle vermelding toe."

Met dit diploma als enig bewijs van zijn kunnen in zijn bagage kwam hij naar Dongen in 1948, op zoek naar werkruimte.

In zijn plannen had hij zich voorgesteld om ruimte te vinden in de toren van de grote kerk in de Kerkstraat. Daar bevond zich echter het arrestantenlokaal van weleer, dus er moest een andere oplossing gevonden worden. Die kwam vrijwel onmiddellijk door de ingreep van de toenmalige burgemeester Sweens, die ruimte in het gemeentehuis vrij liet maken voor een atelier. Dankbaar gebruik makend van de ruimhartigheid van B. & W. ging Jan onmiddellijk aan het werk, want er moest brood op de plank komen.

Zijn eerste opdracht kreeg hij van pastoor van Beckhoven van de Jozefkerk, (volgens Jan de armste pastoor van Dongen) voor een bedrag van f. 500,-. Hij hield er geen cent aan over. De ramen zijn nu zorgvuldig beschermd; wat er ook gebeurt met de kerk, zij blijven behouden.

Trouwen op zeven ramen

Deze opdracht werd spoedig gevolgd door een bestelling van drie ramen in de kapel van de broeders. Daar heeft Jan Broeder Amator het vak geleerd. Daarna kwam de opdracht voor zeven ramen in het priesterkoor in de kerk van Stampersgat. Deze opdracht verdient aparte vermelding, want, zoals in de annalen vermeld wordt, toen besloot Jan te gaan trouwen. (Hij zelf vertelt dat familieleden hem vroegen: "Trouw jij op zeven ramen?")

Fragment raam doopkapel,
Sint Josephkerk Dongen, 1958

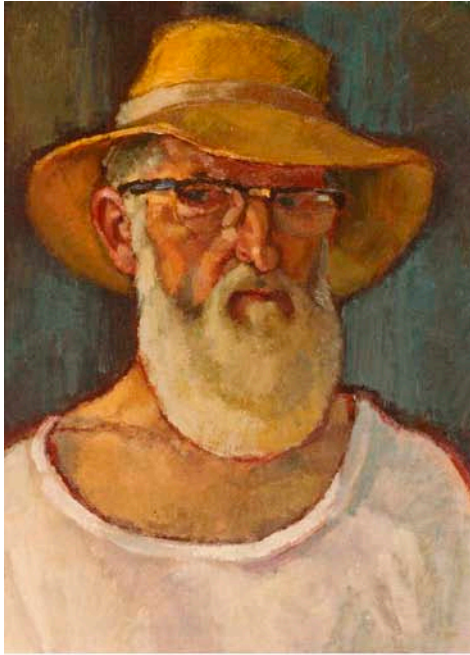
Tijdens zijn verblijf in Antwerpen was hij spontaan verliefd geworden op een meisje, met wie hij stond te wachten op de tram en met wie hij een paar woorden gewisseld had. Door een toeval kwam hij weer in aanraking met haar bij de familie waar hij in de kost was. Haar naam was Lea. Zij werkte aan haar diploma tot lerares naaien en handwerk.

Voor zover ik de verdere gang van zaken begrepen heb, vond zij Jan ook heel aardig, maar zij moest wel even nog een "verkering" verbreken. Jan werd ook gewaarschuwd door bekenden dat Lea zich moeilijk bond in een vaste verkering.

Wie tot dusver een beetje tussen de regels van dit verhaal gelezen heeft zal goed begrijpen dat Jan niet snel uit het veld geslagen werd door voorgespiegelde tegenslagen. "Wat hij in zijn kop had zitten, zat niet ergens anders" bevestigde een vriend tijdens een onderhoud. De feiten spreken voor zich: Lea trouwde Jan en kwam naar Dongen in 1949.

Het vertrouwen in zijn kunnen om "te trouwen op zeven ramen" werd niet beschaamd; de opdrachten volgden elkaar op.

Ik heb voor mij liggen een lijst van uitgevoerde werken tussen 1949 en 1980: 372 stuks van sterk uiteenlopende omvang, op locaties die varieerden van Stampersgat, Breda, Goirle, Nijmegen, Teteringen, Leur, Veghel, Oss, Utrecht, Geffen, Valkenswaard, Bakel, Tilburg, Roosendaal, Eindhoven, Ravensteyn, Kethel (bij Schiedam), Lage Mierde, Hulsel, Netersel, Wouw, Ulvenhout, Bladel, Hoogstraten (België), Dorst, Touquet (Frankrijk), Uden, tot uiteraard Rijen en Dongen.

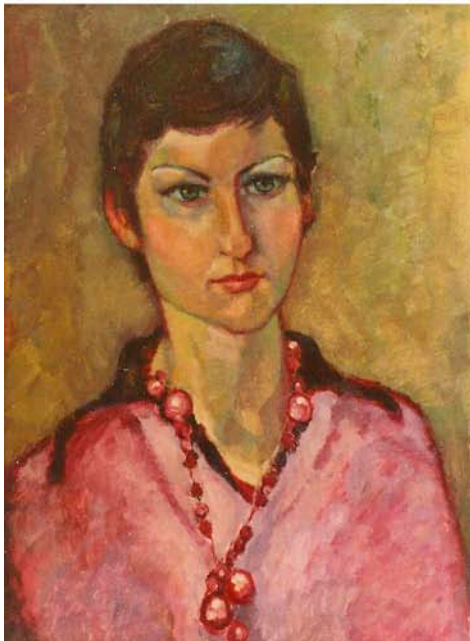
Zelfportret en Margaretha, 1974

Binnen het bestek van dit verhaal zou het te ver gaan om alle werken te beschrijven teneinde zodoende de ontwikkeling van Jan Willemen als kunstenaar te volgen. Ik zal wel stilstaan bij een paar, waar ik letterlijk heb stilgestaan in het besef dat ik stond te kijken naar het resultaat van inspiratie, discipline, vakmanschap en doorzettingsvermogen.

Maar eerst moet verteld worden dat het leven van alledag eisen stelde als broodwinner en huisvader: er kwamen kinderen; in de loop der jaren is het aantal opgelopen tot vier. En alhoewel Lea het grootste deel van de huishoudelijke zorgen de hare maakte, was hij toch deelgenoot. Maar het gelukkige toeval liet hem niet in de steek.

Er diende zich in 1955 een gelegenheid aan tot een geregelde bron van inkomsten; hij kreeg het aanbod van de rector tekenles te geven aan het toenmalige John F. Kennedy Atheneum.

Hij nam het aanbod aan en van die dag konden voetgangers, fietsers, automobilisten op gezette tijden tussen Geer en Schaepmanlaan een statige gebaarde fietser passeren of voorbij zien komen. Het groeiend verlangen van veel mensen naar een autootje in die periode raakte Jan niet en dat heeft hem in de jaren daarna ook met rust gelaten.

Vriendschap bleef heel

De herinneringen van oud-leerlingen zijn zeer uiteenlopend, afhankelijk van hun talent en handvaardigheid; hij kon opvliegend zijn. Dat gold echter niet alleen voor leerlingen; vrienden van weleer kunnen daarover meepraten. Maar voor zover zij zich daarover kunnen uiten, zijn zij eensluidend: zijn drift was als een strovuurtje, snel uitgebrand.

Over vrienden gesproken: hij had een uitgebreide kring van uiteenlopend pluimage, zoals een bankdirecteur, een rector, een directeur van een bedrijf (met een privé-vliegtuig); maar een trouwe en vaste vriend was een betonwerker (Bert); hij was de bohémien van het gezelschap, die het bouwvakken had ingeruild voor het kunstschilderen. Zijn lichaamskracht was onmisbaar bij het zetten van ramen. De spanning of delen wel pasten kon tussen hen oplopen. Volgens getuigen was de taal die gewisseld werd tussen de twee temperamenten op kritieke momenten soms dusdanig explosief, dat het kerkgebouw waarin zij werkten, dreigde ontwaard te worden. Maar de ramen bleven heel en eveneens de vriendschap.

Vanuit die vriendenkring citeer ik een beschrijving van zijn persoon, gegeven door Jan Naaijken, auteur van het Brabantse leven:

“Een goedmoedig en zachtaardig mens, met een sociaal/maatschappelijke betrokkenheid, die vanuit zijn menselijke betrokkenheid het leven heeft aanvaard zoals het komt. Een mens die steeds veranderde en toch zichzelf bleef en de roep van de mode kon weerstaan, zelfbewust voortging in een voortdurende evolutie, waarin hij zijn eigen poëtisch universum creëerde”.

De laatste opmerking van deze uitspraak zal ik proberen te illustreren door een paar van de meest opvallende werken te beschrijven.

Zelf heeft Jan in de inventaris van zijn werken de beglazing van de hele kerk in Dongen en die van de hele kerk in Papendrecht vermeld, maar in de periode van 1955 tot 1970 is de glaswand van de Martinuskerk te Kethel (bij Rotterdam) in 1967 door hem vermeld als hoogtepunt. De omvang van het raam is al indrukwekkend: 26 meter lang en 3 meter hoog, totaal zo'n 80 m². Er moest gewerkt worden vanaf een stelling van 8 meter.

Het thema is: “De goedheid van God uitgedrukt in de schepping”.

Dat thema is door hem tot uitdrukking gebracht met beelden van de vier jaargetijden gebracht in tekens van de dierenriem tegen een hemel die varieert van blauw, zachtgroen, geel tot goudgeel. De uitvoering van dit werk nam, tussen het andere dat hij moest doen, twee jaren in beslag.

Je moet in de kerk staan om de indrukwekkende schoonheid van dit werk te ondergaan, via het licht dat van buiten naar binnen komt.

Jan Willemen in zijn atelier

Modern maar ook figuratief

In het begin van dit verslag is melding gemaakt van de invloed die Jan tijdens zijn ziekte en daarna heeft ondergaan van een groeiend bewustzijn onder de Vlamingen. De culturele uitdrukking van daaruit voortgekomen optimisme en levensvreugde is samengevat in “het Vlaamse expressionisme” dat zich eeuwen lang heeft gemanifesteerd in de beeldende kunsten.

De opgewekte uitstraling van zijn werk versterkt het vermoeden dat de zin in dit expressionisme bij hem nog steeds nagloeide

Over dit werk heeft hij echter ook zelf opgemerkt: “De wijze van beglazing is modern, maar ook figuratief”. Dit heeft hij gezegd in een periode waarin de beeldende kunsten werden omgeploegd door vernieuwende jonge kunstenaars (de Cobragroep o.a.). Geschoold met meesterschap in een oud ambacht was hij onder de indruk van de originaliteit en de energie die vanuit de vernieuwingen inspirerend werkten en hij liet de invloed toe in zijn werk.

Zijn schilderen verwaarloosde hij niet, daarvoor werden, als het werk dat toeliet, de zaterdagen ingericht; verslagen over deelname aan tentoonstellingen zijn in de archieven te vinden.

Opvolger van professor Huet

Maar tot het grootste karwei kwam het uitgerekend op de dag dat hij als leraar met pensioen ging in 1976.

Op een leeftijd (64 jaar) waarop tegenwoordig bijna iedereen het bijltje er bij neerlegt, werd Jan geconfronteerd met een aanbod en een vraag, waar hij drie maanden over moest nadenken voordat hij het antwoord gaf. De vraag en het aanbod kwamen uit België; dit behoeft een inleiding.

Het betreft een kerk in Hoogstraten in de Belgische Kempen.

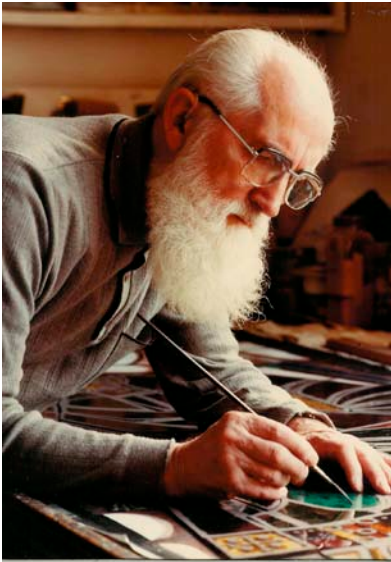
Deze (de St.Katharinakerk) heeft een eerbiedwaardige en indrukwekkende geschiedenis.

Zij werd gesticht in 1525 door Anton de Lalaing, Eerste Raadsheer van Margaretha van Oostenrijk. Hoogstraten kreeg hij cadeau van zijn vrouw Gravin van Culemborg. Na het bouwen van een toren en een raadhuis nam hij het initiatief tot het bouwen van de kerk. Die bouw werd grotendeels bekostigd door zijn vrouw en werd voltooid in 1550. Veel kerken werden vernietigd of beschadigd door de Beeldenstorm en Franse revolutie, maar van de St. Katherinakerk ondervond alleen de meubilering wat schade.

Maar;...In 1944, toen de Duitsers overhaast voor de geallieerde troepen vluchtten, werd door hen de kerk als vertragende hindernis gebruikt. Op 23 oktober werd de toren met 2000 kg dynamiet opgeblazen. Een puinhoop was het resultaat.

*Deel van een glasraam,
van Jan Huet en Jan Willemen*

Jan Willemen, 1985

In Hoogstraten was men bij de overval door de Duitsers wel zo verstandig geweest om de kostbare ramen die vanaf 1531 waren aangebracht, in delen uit te nemen en te bergen. Een groot gedeelte van die ramen gaven eensdeels beeltenissen van belangrijke personen en gebeurtenissen uit de historie van het graafschap weer. Voorts waren ook liturgische en stichtende momenten uitgebeeld. Kortom: een rijkdom aan glas- in- lood kunst.

Als bijzonderheid bij deze vernietiging kan vermeld worden dat een van de commandanten van de geallieerde troepen zijn manschappen het bevel gaf om alle stukken steen die bruikbaar konden zijn voor herbouw uit het puin te sorteren en apart te stapelen.

En de herbouw kwam; vanuit de geïnspireerde leiding van de plaatselijke deken J. Lauwerys:

Een nationale inspanning werd in gang gezet in 1951 en in 1954 werd de kerk opnieuw in gebruik genomen. De opbouw van de toren begon in 1953 en vond zijn bekroning in 1958.

De restauratie van de 16^e eeuwse ramen (130 m² oppervlakte) moest ter hand genomen worden; de opdracht daartoe werd gegeven aan de beste glazenier van België: Professor Huet, de leraar van Jan op de Academie in Antwerpen. Hij stierf echter in 1976. En er waren al een paar ontwerpen in kartonvorm gereed. Er was grote onzekerheid in België over het antwoord op de vraag:

”Wie wordt opvolger om de opdracht te voltooien?” Tussen de discussies gaf de weduwe het antwoord: “Jan Willemen was mijn man’s beste leerling, die moet de opdracht overnemen en afmaken”. Er was wat gemor onder Vlaamse kunstenaars, (“een nationaal kunstwerk toevertrouwen aan een Hollander”) maar Jan kreeg het aanbod en dat uitgerekend op de dag dat hij met pensioen ging.

Slapeloze nachten. Er was een uitgebreid dossier met specificaties waaraan voldaan moest worden en deken Lauwerys was geen gemakkelijke opdrachtgever. Voorts keek heel kunsthistorisch Vlaanderen hem op de vingers. Hij voelde zich ook gebonden aan de opdracht: “Ontwerp Huet, uitvoering Willemen”

Hij had zijn vrijheid als kunstenaar verworven, hoe vrij bleef hij nu in die taak?

Sint Katharinakerk, Hoogstraten

De ramen in Hoogstraten werden zijn magnus opus. Het zou mij pagina’s kosten om ze te beschrijven. Hij heeft vijf jaar nodig gehad om zich geheel te wijden aan opzet en uitvoering van de taak.

Bovendien zijn beschrijvingen een hindernis voor de aandacht; je moet ze gaan bekijken, die ramen! Het is moeite waard om eens te rit te maken door de mooiste gedeelten van Brabant, het waardige plaatsje Hoogstraten binnen te rijden, geleid door het zicht op de majestueuze toren van de kerk.

Het spel van licht en kleur in stijlen en vormen die dateren van eeuwen her tot een paar jaar geleden, gevangen en geregisseerd door een man die wij ons te weinig herinneren. Denk desnoods maar eens terug aan die momenten van vroeger toen je als kind verveeld werd vanaf de preekstoel en toen de zon van zijn wonderlijke bijdrage leverde aan de opgewektheid die je van buiten overkwam. Ga eens kijken.

Een van de ramen illustreert de plechtige inwijding van de gerestaureerde kerk.

De kinderen in dat raam dragen allemaal verschillende schoentjes in allerlei kleuren; de modelleur van weleer heeft zijn teken gezet.

Maar het mooiste teken is het grote raam achter in getiteld “De aanbidding van het Lam”.

De uitbundigheid van de voorstelling is een van de kenmerken van Jan’s inspiratie, gevoed door het Vlaams expressionisme en in beeld gebracht door zijn energie.

Uitnodiging Tentoonstelling

In die tijd is hem de vraag gesteld of het juist is dat kunstenaars pas na hun dood erkend worden. Zijn antwoord: "Tijdens hun leven is er geen ontkenning van een erkenning, maar later kan je veel beter afstand nemen: je ziet dan het werk los van de persoon".

In 1982 heeft hij de gelegenheid gehad zijn werk ten toon te stellen in Dongen, het Atheneum, waardoor velen de gelegenheid kregen de reikwijdte van zijn vakkunde en kunstzinnigheid te overzien.

Als een tocht naar Hoogstraten wat te ver is, biedt de kerk in Bladel de gelegenheid om zijn werk te gaan zien uit de periode van zijn leven dat hij zich volkomen vrij voelde in zijn creativiteit. Over een periode van 3 jaren zette hij daar ramen die de vier evangelisten uitbeelden en een groot raam met een voorstelling van koning David.

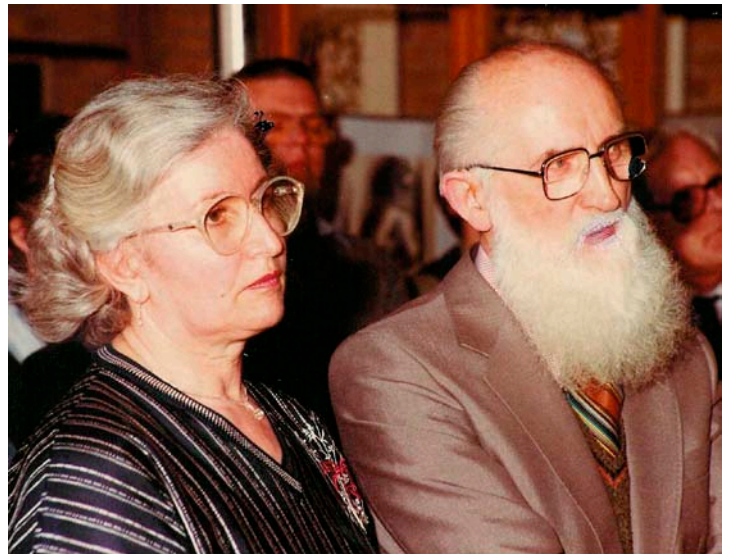
Een opmerking van de pastoor die ons rondleidde: "Jan Willemen zei dat hij voor dat raam nog wel tijd had". Hij was toen al ongeveer 70 jaren, maar hij had gelijk. Hij had nog tijd, maar niet zo lang meer.

Hij werd plotseling weggenomen uit het leven. Het gebeurde in de kerk, overal voor hem vertrouwde werkomgeving, vlak voor het moment dat de dienst zou geopend worden; niet meer met de voor hem vertrouwde woorden: "Ik zal opgaan tot het altaar Gods, tot God die mijn jeugd verblijdt".

Vriend en dichter Leo Boekraad schreef daarna:

In lijn en kleur riep hij de Schepping samen
om te getuigen van het edel spel
dat wij als mensen, dikwijls al te snel,
aan God niet toestaan om ons leven "te be-ramen"

Louis van Heteren
Piet van der Schoof

Jan Willemen en zijn vrouw Lea, op zijn expositie, april 1982 in het John F. Kennedy Atheneum in Dongen